

УДК 377.091.12.015.31:316.4/.6

SOCIO-PEDAGOGICAL ASPECTS OF THE EDUCATION OF STUDENTS OF DIFFERENT CATEGORIES IN INSTITUTIONS OF VOCATIONAL PRE-HIGHER EDUCATION

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ОСВІТИ ЗДОБУВАЧІВ РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ В ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Yermolenko A.B. / Єрмоленко А.Б.

с.polit.s., as.prof/к. політ.н., доц.

ORCID: 0000-0003-3048-7844

State institution of higher education "University of Educational Management" NAPS of Ukraine

Kyiv, str. Riflemen, 52-A, 04053

Київ, вул. Січових стрільців, 52-А, 04053

Анотація. Дана робота присвячена дослідженню соціально-педагогічних аспектів освіти студентів різних категорій у закладах фахової передвищої освіти. У контексті сучасного освітнього середовища, де різноманітність студентської аудиторії зростає, розуміння і врахування соціальних та педагогічних особливостей цих категорій стає надзвичайно важливим. Аналізуються історичні аспекти соціокультурного розвитку цивілізації. Запропоновано підхід визначення ціннісних орієнтирів, моральних пріоритетів, типів організації життєдіяльності особистості за Спіральною динамікою Грейвза та ключових положень Теорії поколінь. Враховуючи різноманітність соціальних груп та їх освітніх потреб, досліджується роль соціально-педагогічного супроводу в процесі навчання. Також розглядаються педагогічні стратегії та методи, спрямовані на підтримку та ефективний вплив на освітній процес для різних категорій здобувачів освіти. Загальний аналіз допоміг з'ясувати важливість врахування соціально-педагогічних аспектів для створення ефективного і всебічного освітнього середовища для всіх категорій здобувачів освіти. Робота відкриває перспективи подальших досліджень у цій сфері та наголошує на необхідності постійного апробування та розвитку соціально-педагогічних підходів у фаховій передвищій освіті.

Ключові слова: здобувач закладу фахової передвищої освіти, педагогічна взаємодія, соціально-педагогічні аспекти світоглядні засади, соціокультурний рівень, цінності, спіральна динаміка Грейвза, Теорія поколінь.

Вступ.

За останні роки все більшої пріоритетності набуває світова ідея необхідності безперервної освіти як для особистісного, так і для професійного розвитку людини. Сучасність та перспективи розвитку людства формують нові акценти і вимоги до освіти, а відповідно освітян і системи освіти. Сучасний світ перебуває на стику глобальних та локальних протиріч, які частково межують з ризиками існування цивілізації. Тенденції, пов'язані з технологічною сингулярністю, як і соціокультурні та політико-економічні особливості все частіше спричиняють конфлікт інтересів не лише країн, а й націй і

віросповідань. При цьому протистояння загострюються не лише в певній площині, як наприклад, економіко-географічні протиріччя, а все час частіше стають ситуативно мультискладними. Будь-який міжнародний суб'єкт за різних обставин, акцентує свої пріоритети ситуативно. Сучасність переповнена прикладами, коли суб'єкт міжнародного права стає опонентом іншому суб'єкту в економічних питаннях та партнером відстоювання релігійних інтересів, та ін. Аналогічна ситуація спостерігається всередині країн, державних об'єднань та суспільних систем. Усвідомлення поточного моменту та перспектив розвитку цивілізації все частіше виходить за межі лінійності, темпи перманентних трансформацій посилюються, об'єми інформації збільшуються.

Така ситуація вимагає гнучкості мислення та швидкої реакції особистості в світі, що трансформується. Низка досліджень у різних сферах життєдіяльності людства демонструє розмитість бачення перспектив, їх багатоваріантність, а, відповідно, – ситуацію невизначеності. У своєму прогнозі компанія PwC Україна зазначає, що передбачити загальну технологічну модель вітчизняного ринку праці можливо, але його специфіку буде визначати людський фактор. У своєму звіті вони запропонували чотири сценарії майбутнього, які технологічно ідентичні та відрізняються ціннісними пріоритетами, але який з них буде реалізовано залежить від освіченості та рівня свідомості більшості населення нашої держави [2]. Таким чином, розглядаючи сучасну освіту та перспективи її розвитку важливо враховувати і соціокультурні особливості здобувачів освіти та можливості їх розвитку.

Основний текст.

Варто зауважити, що дане дослідження фокусується на питаннях взаємозалежності педагогічних аспектів соціального розвитку та життєдіяльності особистості, з одного боку, та врахування соціокультурних особливостей і характеристик здобувачів освіти, з іншого.

Мета статті: визначити основні соціально-педагогічні особливості навчання різних категорій здобувачів фахової передвищої освіти.

Дослідженню проблеми діяльності фахівців соціальної роботи в системі освіти та соціальної педагогіки приділяється досить значна увага як серед зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Узагальненню теоретико-методологічних підходів із зазначених питань присвячені роботи Дж. Баркер, Д. Вільямс, Зверєвої І.Д., Капської А.Й., Рижанової А.О., Чернухи Н.М., Безпалько О.В., Веретенко І.М., Сейко Н.А., Антонової О.Є., Дубасенюк О.А., Гужанової Т.С., Литвиненко С.А. та інших. В їх напрацюваннях було вивчено систему підготовки соціальних педагогів, розкрито сутність та специфіку соціальної педагогіки як наукової дисципліни та сфери практичної професійної діяльності, особливості підготовки майбутніх учителів до соціально-педагогічної діяльності, проаналізовано особистісні якості майбутніх педагогів та їх роль у соціально-педагогічній підготовці фахівців, тощо [5, 6].

Проте питання соціально-педагогічної діяльності всіх категорій педагогічних працівників закладів фахової передвищої освіти (далі – ФПО) потребує більш глибокого осмислення та вивчення в контексті педагогічної взаємодії учасників освітнього процесу різних соціокультурних типів.

Відповідно до чинного законодавства України, кваліфікація випускника закладу фахової передвищої освіти відповідає п'ятому рівню Національної рамки кваліфікацій України та Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти. Цей рівень передбачає здатність особи вирішувати типові спеціалізовані задачі в окремій галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що вимагає застосування положень і методів відповідних наук та може характеризуватися певною невизначеністю умов; відповідальність за результати своєї діяльності; здійснення контролю інших осіб у визначених ситуаціях [3, 4].

Одним із феноменів формування контингенту здобувачів фахової передвищої освіти сьогодні є не лише різні вікові категорії, але й різноплановість їх соціокультурних характеристик та світоглядних засад. Реалізація завдань закладами ФПО щодо якісної підготовки фахівців в зазначених умовах включає проектування соціально-педагогічного впливу

освітнього середовища на професійний розвиток здобувача освіти з урахуванням його соціокультурних особливостей. При цьому, варто враховувати не лише політику держави у цій сфері, культурні традиції та соціальні аспекти педагогічного колективу, а й ціннісні пріоритети особистості, груп та мікрогруп студентів. Крім того, набуття і розвиток соціокультурної компетентності випускниками закладів освіти дозволяє їм реалізовувати свою освітньо-професійну траєкторію з урахуванням ціннісних орієнтирів команди та соціальних груп, запитів, норм і правил суспільства.

Одним із зазначених інструментів визначення ціннісних орієнтирів різних категорій здобувачів освіти є так звана «Теорія поколінь» (ТП), яка стала результатом співпраці Вільяма Штрауса та Ніла Хоува. Сутність цієї теорії полягає у спільності цінностей представників одного покоління, які формуються під впливом суспільно-історичних обставин під час соціалізації особистості до 12 років у певний період часу (орієнтовно двадцяти років). Представники поколінь «X» (1964-1983 р.н.) та «Y» (1984-2003 р.н.) сьогодні можуть бути в ролі як здобувачів освіти, так і педагогічних працівників. Основну категорію студентства-підлітків сьогодні складають Digital покоління (2004-2023 р.н.). Проектування суспільно-історичної ситуації на формування ціннісних орієнтирів цих поколінь визначає їх особливості. Врахування цього може слугувати підґрунтям для оптимізації педагогічної взаємодії в освітньому середовищі закладу фахової передвищої освіти, формування комфортного морально-психологічного клімату. Розглянемо короткі характеристики зазначених поколінь [8].

Цінності Покоління X: самостійність, стабільність, впевненість у майбутньому, фундаментальна освіта, відповідальність, підприємливість, орієнтир на матеріальні цінності, поступова побудова кар'єри, намагання до лідерства, професійне відношення до всіх сфер власної життєдіяльності. Варто зауважити, що діяльність цього покоління в дорослому віці формує соціокультурну та економічну ситуацію яка позначиться на ціннісних орієнтирах наступного покоління «Y».

На формування цінностей Покоління «Y» впливали перманентні трансформації, які відбуваються в нашому суспільстві в період їх дитинства. Така ситуація формує у них відчуття нестабільності світу, визначає фінанси як ресурс для задоволення емоцій та отримання навичок; вони егоцентричні, віддають перевагу короткотерміновим освітнім програмам, оптимістичні та прогресивні, життєвий принцип – тут і зараз.

Професійне відношення «X-ів» та усвідомлене ставлення «Y-ків» до виховання підростаючого покоління обумовили формування певних особливостей покоління Digital. Поряд із зазначеним варто врахувати динамічність змін, всезростаючу кількість загроз і викликів оточуючого середовища. Представників Digital також називають хоумлендерами – більшість часу вони проводять в межах житла, частково соціалізуючись засобами цифрових технологій та соціальних мереж. Логічно, їх орієнтири – це безпека, позитивний морально-психологічний клімат. Вони заощадливі, розважливі, нетерплячі, незалежні, бунтарські, digital-середовище є важливою складовою життєдіяльності, у вирішенні життєво-важливих питань потребують наставництва, основний принцип – не напружуватися.

Таким чином, усвідомлення освітянами власних та врахування особливостей і ціннісних орієнтирів представників різних поколінь здобувачів освіти дає змогу визначити оптимальний формат педагогічної взаємодії. З іншого боку, дозволяє позитивно впливати на формування позитивного морально-психологічного клімату в закладі та розширенню можливостей співпраці та розвитку комунікаційної компетентності студентів.

Наступним важливим соціально-педагогічним аспектом пропонується розглянути вплив соціокультурних традицій на основі теорії «Спиральної динаміки» Клера Вільяма Грейвза, яка знайшла свій подальший розвиток в працях Фредеріка Лалу, Дона Бекома і Кріса Кованома. Узагальнюючи положення цих теорій, можемо зробити висновок, що еволюція людства, як і організації життєдіяльності особистості та різних груп залежить від світогляду. Розвиток цивілізації, як і людини, проходить певні вищі стадії, дозволяючи

задовольняти потреби які виникають в процесі соціокультурної еволюції. Особливість такого прогресу полягає в тому, що кожний наступний рівень включає попередні рівні. Проте, як зауважують дослідники, не всі представники людства переходять до найвищого соціокультурного рівня.

Спочатку люди спиралися на базові інстинкти для виживання та спілкування, такі як бажання захистити себе від небезпеки і задоволення фізіологічних потреб. З плином часу, розвитком мови та соціальних структур, вони почали розвивати більш складні форми комунікації та сприйняття світу. Релігійні, філософські та наукові переконання дали цивілізації нові способи розуміння всесвіту і особистості. Розвиток культури, мистецтва, науки та технологій здійснив потужний вплив на індивідуальну свідомість, дозволяючи розширювати межі знань та розвивати більш складні соціокультурні концепції. Сьогодні людська свідомість відображається у складних ментальних процесах, таких як аналіз, творчість, емпатія та соціальна усвідомленість. Цей шлях еволюції свідомості показує, як людство постійно адаптується до змін у своєму оточенні та розвивається для досягнення більш високого рівня свідомості і розуміння [7].

Напрацювання Ф. Лалу дозволяють розглянути деякі парадигми світоглядних засад на основі яких окрема особистість, суспільне утворення чи організація вибудовують систему життєдіяльності, культурні ідеї, моральні принципи, моделі навчання і т. п. [1].

Червона парадигма (культура сили) – перша форма організаційного життя, базується на демонстрації та застосуванні сили лідером. Соціальні групи об'єднує страх. Досягнення: розподіл обов'язків, управління процесами, усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків.

Жовту парадигму (культура правил) характеризує формалізація ролей в організації, на зміну силі приходять фіксовані правила, запроваджуються інституції, з'являється релігія, мораль визначається єдиним дозволеним способом поведінки. Стабільність цінується понад усе і витримується завдяки суворому виконанню процесів.

Сутність світосприйняття Помаранчевої парадигми (культура результату) визначається усвідомленням людством процесів життєдіяльності як складного механізму, який можна дослідити, а відповідно – оптимізувати. Рушійна сила – інновації; ефективність, як критерій прийняття рішень, замінює мораль; метою діяльності стає досягнення успіху, використовуючи всі соціально-прийнятні можливості; з'являється можливість кар'єрного зростання.

Ключовою ідеєю Зеленої парадигми (культура згоди) є взаєморозуміння, відкритий діалог та ідеологічна спрямованість. Фокус організацій та об'єднань спрямовується на культуру і цінності замість стратегії, прагнення до справедливості, рівності, гармонії, співдружності, співпраці й консенсусу. Управління всередині організацій зосереджуються на делегуванні повноважень, щоб забезпечити мотивацію співробітників. Побудова відносин ґрунтується на спільних цінностях та спільному прийнятті рішень.

Отже, еволюція людської свідомості пройшла складний шлях, починаючи з простих інстинктивних реакцій, характерних для наших предків, які жили у печерах, до складної розумової діяльності та найвищих рівнів світогляду сьогодні. Важливим моментом поточної соціокультурної ситуації є наявність та співіснування представників різних світоглядних парадигм як у вітчизняному, так і світовому соціумі. За оцінкою дослідників плюралістична / постмодерна стадія (відповідає помаранчевій і зеленій парадигмі) охоплює близько 30 % населення, біля 40 % є представниками жовтої парадигми, 20 % – червоної парадигми мислення та 10 % належать до рівня світоглядних засад племенного утворення [1]. Саме належність особистості до певної парадигми мислення визначає основні принципи її діяльності, взаємодії та моральні пріоритети. Неврахування зазначеного в системі соціально-педагогічної взаємодії закладу ФПО може призвести до конфлікту інтересів як окремих здобувачів, так і груп. З іншого боку, врахування таких особливостей при формуванні команд, груп для їх ефективної взаємодії та використання сильних сторін кожного студента – створить прецедент оптимізації досягнення освітніх цілей та злагодження колективу. Додатковий ефект такої діяльності полягає у стабілізації та створенні

позитивного емоційно-психологічного клімату у колективі, врахуванні ролі кожного учасника освітнього процесу.

Висновки.

Аналіз літератури в галузі філософії, психології, педагогіки та соціології підтверджує, що проблема соціально-педагогічних аспектів освіти здобувачів різних категорій, незважаючи на її широке вивчення сучасними теоретиками та практиками, потребує подальшого розгляду з огляду на соціокультурні особливості взаємодії всіх учасників освітнього процесу. Це вважається доцільним з огляду на наявний попит, що може бути розглянутий на кількох рівнях, зокрема: необхідності втілення ключових принципів гуманізму, демократизації та толерантності; сприяння розвитку творчих здібностей та гармонійному професійному зростанню особистості у системі фахової передвищої освіти з урахуванням сучасних викликів та протиріч.

Складні соціально-політичні, економічні, екологічні та безпекові умови, в яких здійснюється освітній процес, підкреслюють необхідність створення сприятливих психолого-педагогічних умов для підготовки фахівців. Соціокультурна система закладу освіти розглядається як взаємодія соціальних ролей всіх учасників, з урахуванням їхніх цінностей, культурних ідей, моральних принципів та моделей навчання. Вона базується на особистісних переконаннях, звичаях, мотиваціях і очікуваннях. Як відкрита система, заклад ФПО відрізняється різноманітністю соціально-педагогічних функцій, наявністю соціокультурного діалогу та розвитком комунікативної сфери як зовнішньої, так і внутрішньої. Педагогічні працівники в такій системі спрямовують свої зусилля на ефективну реалізацію освітньо-професійної траєкторії здобувачів освіти.

Література:

1. Лалу Фредерік. Компанії майбутнього. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. 544 с.
2. Майбутнє ринку праці. Протиборство тенденцій, які будуть формувати робоче середовище в 2030 році. URL:

<https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/workforce-of-the-future-ukr.pdf>

3. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text>

4. Про фахову передвищу освіту: Закон України від 06.06.2019 № 2745-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2019. № 30, С.119

5. Соціально-педагогічні засади підготовки фахівців в умовах освітніх трансформації: монографія / Антонова О.Є., Антонов О.В, Вознюк О.В., Дубасенюк О.А., Левченко С.В., Самойленко О.А., Сидорчук Н.Г., Щерба Н.С., Яценко С.Л. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2023. 364 с.

6. Чернуха Н. Соціально-педагогічна робота в Україні: становлення, реалії, перспективи. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціальна робота*. 2019. №1(5). С. 37-40.

7. Don Edward Beck, Christopher C. Cowan *Spiral Dynamics: Mastering Values, Leadership and Change*. Wiley-Blackwell, 2005. 352 p.

8. Yermolenko A. Realities of the educational space of Ukraine through the prism of the Theory of generations. Materials of Interuniversity Scientific and Practical Internet Conference (Kyiv, June 14, 2018). Kyiv: National Academy of Internal Affairs, 2018. P 179-195.

References.

1. Lalu Frederik. *Kompanii maibutnoho*. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub «Klub Simeinoho Dozvillia», 2017. 544 s.

2. Maibutnie rynku pratsi. Protyborstvo tendentsii, yaki budut formuvaty roboche seredovyshe v 2030 rotsi. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/workforce-of-the-future-ukr.pdf>

3. Pro zatverdzhennia Natsionalnoi ramky kvalifikatsii: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 lystopada 2011 r. № 1341. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text>

4. Pro fakhovu peredvyshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 06.06.2019 № 2745-VIII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*. 2019. № 30, S.119

5. Sotsialno-pedahohichni zasady pidhotovky fakhivtsiv v umovakh osvitnikh transformatsii: monohrafiia / Antonova O.Ie., Antonov O.V, Vozniuk O.V., Dubaseniuk O.A., Levchenko S.V., Samoilenko O.A., Sydorchuk N.H., Shcherba N.S., Yatsenko S.L. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. Ivana Franka, 2023. 364 s.

6. Chernukha N. Sotsialno-pedahohichna robota v Ukraini: stanovlennia, realii, perspektyvy. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Sotsialna robota*. 2019. №1(5). S. 37-40.

7. Don Edward Beck, Christopher C. Cowan *Spiral Dynamics: Mastering Values, Leadership and Change*. Wiley-Blackwell, 2005. 352 p.

8. Yermolenko A. Realities of the educational space of Ukraine through the prism of the Theory of generations. Materials of Interuniversity Scientific and Practical Internet Conference (Kyiv, June 14, 2018). Kyiv: National Academy of Internal Affairs, 2018. P 179-195.

Abstract. In recent years, the global idea of the need for continuous education for both personal and professional development of a person is gaining more and more priority. Such a situation requires flexibility of thinking and a quick reaction of the individual in the transforming world. Thus, when considering modern education and the prospects for its development, it is important to take into account the socio-cultural features of the students of education and the possibilities of their development.

Main text. It is worth noting that this study focuses on the issues of interdependence of pedagogical aspects of social development and life activities of the individual, on the one hand, and taking into account the socio-cultural features and characteristics of education seekers, on the other.

The purpose of the article: to determine the main socio-pedagogical features of education of various categories of applicants of professional preliminary higher education.

One of the phenomena of the formation of the contingent of applicants of professional preliminary higher education today is not only different age categories, but also the diversity of their socio-cultural characteristics and worldview foundations. The implementation of tasks by educational institutions regarding the quality training of specialists in the specified conditions includes the design of the socio-pedagogical impact of the educational environment on the professional development of the student, taking into account his socio-cultural characteristics.

One of the specified tools for determining the value orientations of various categories of education seekers is the so-called "Generation Theory". The next important socio-pedagogical aspect is to consider the influence of socio-cultural traditions based on the theory of "Spiral Dynamics". The works of F. Lulu allow us to consider some paradigms of worldview foundations on the basis of which an individual, social entity or organization builds a system of life activities, cultural ideas, moral principles, and learning models

Conclusions. The analysis of the literature in the field of philosophy, psychology, pedagogy and sociology confirms that the problem of socio-pedagogical aspects of the education of students of various categories, despite its wide study by modern theorists and practitioners, requires further consideration in view of the socio-cultural features of the interaction of all participants in the educational process.

Key words: graduate of an institution of professional preliminary education, pedagogical interaction, socio-pedagogical aspects, worldview principles, socio-cultural level, values, spiral dynamics of Graves, Theory of generations.

Статтю надіслано: 07.02.2024

© Єрмоленко А. Б.